

O poetach i poezji

Od antyku po współczesność

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

O poetach i poezji

Od antyku po współczesność

O poetach i poezji

Od antyku po współczesność

Studia i szkice dedykowane

Pani Profesor Zofii Głombiowskiej

pod redakcją

Izabeli Bogumił i Jacka Pokrzywnickiego

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

Gdańsk 2019

Recenzje
ks. dr hab. Jarosław Nowaszczuk, prof. US
dr hab. Hubert Wolanin, prof. UJ

Redakcja wydawnicza
Anna Roman

Projekt okładki i stron tytułowych
Karolina Zarychta, www.karolined.com

Na okładce
Simone Martini, frontyspis komentarza do poezji Wergiliusza (Biblioteka Ambrosiana, Mediolan, z zasobów Wikimedia Commons – na prawach wolnego dostępu)

Wybór materiału ilustracyjnego (il. 1, 2, 5, 6, 8)
Maria Otto-Michalska

Fotografie (il. 1, 2, 5, 6, 8)
Justyna Kuropatwa

Opracowanie graficzne ilustracji (il. 1-6, 8)
Tomasz Ciesielski

Materiał ilustracyjny wykonano za zgodą Dyrekcji PAN Biblioteki Gdańskiej

Skład i łamanie ~~PRACOWNIA~~

Publikacja sfinansowana ze środków Rektora Uniwersytetu Gdańskiego i Prorektora ds. Nauki i Współpracy z Zagranicą Uniwersytetu Gdańskiego oraz z działalności statutowej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-7865-835-1

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49; fax 58 551 05 32

Spis rzeczy

Wstęp (Izabela Bogumił, Jacek Pokrzywnicki) | 7

Gratulacje jubileuszowe | 11

SZTUKA POETYCKA STAROŻYTNYCH GREKÓW I RZYMIAN

Anna Głodowska

Czasami z boskiego natchnienia powstaje, czyli kilka uwag
o Platonie i poezji | 17

Lucyna Stankiewicz

Prastara pieśń kultowa – *Carmen Fratrum Arvalium* | 33

Aleksandra Hołomej

Epigramy poetów rzymskich jako świadectwo
wiecznej sławy | 48

Ireneusz Mikołajczyk

Próba rekonstrukcji *Satyry Menippejskiej ABORIGINES*
Marka Terencjusza Warrona | 60

Marian Szarmach

Listy miłosne pisarzy Drugiej Sofistyki | 72

W DIALOGU Z PRZESZŁOŚCIĄ

Edmund Kotarski

Carmina ad Rempublicam spectantia Klemensa Janicjusza | 81

Teresa Szostek

Jaki pożytek mamy z cudzoziemca? Piotr Rojzjusz i unia lubelska | 92

Agata Chrobot

O przyjaźni Jerzego Sabinusa z Piotrem Bembem | 103

Maria Otto-Michalska

Eheu iam periiit Viola nostra, czyli Giovanni Bernardino Bonifacio
i jego *nugae* | 115

Izabela Bogumił

Pomysły nowołacińskich poetów na genethliacon, czyli o tym,
jak Walenty Schreck i Melchior Laubanus witali
na świecie dziecko | 126

Agnieszka Witczak

Muza Simona Dacha na ślubie Władysława IV
i Cecylii Renaty | 140

Barbara Milewska-Ważbińska

Między tekstem a kontekstem – *Mariae Teresiae Imperatrici carmen lugubre* | 153

POLSKIE ECHA ŚRÓDZIEMNOMORSKIE

Maria Łukaszewicz-Chantry

Ślady lektury Propercjusza, Tibullusa i Owidiusza w erotycznych fraszkach Jana Kochanowskiego. Analiza wybranych przykładów | 165

Joanna Rostropowicz

Kolejna próba oceny Gotfryda Ernesta Grodka jako filologa klasycznego i jego wpływu na poezję Adama Mickiewicza | 174

POECI GRECCY I ŁACIŃSCY W WERSJI POLSKIEJ

Elżbieta Wesołowska

Publiusz Owidiusz Nazo *Heroidy. List X. Ariadna pisze do Tezeusza* | 199

Anna Pająkowska-Bouallegui

Twórczość epigramatyczna cesarza Juliana Apostaty | 207

Iwona Grochalska

Płacz nad światem zachodnim u bram Tartaru, czyli o średniowiecznym *Planctus destructionis regni Hungariae per Tartaros* | 218

O POEZJI NA SCENIE

Ewa Nawrocka

Wojna jest zbrodnią. Nikt z wojny nie wychodzi czysty. *Trojanki* Eurypidesa w Teatrze Wybrzeże (2018) | 235

Wykaz skrótów | 245

Wstęp

Właściwie już Homer zatroszczył się o to, by poeci zajęli należne im zaszczytne miejsce w społeczności, co trafnie wyraził słowami Odysa (*Od.* VIII 479–481): „U wszystkich ludzi na ziemi aojdowie zażywają czci i szacunku, ponieważ pieśni uczyła ich Muza, kochająca ród aojdów”¹. Nie bez powodu więc na uczcie u Feaków lepszy kawałek mięsa Odys przeznaczą dla „uwielbianego przez ludy” pieśniarza Demodoka. Epopeje Homera ukształtowały nie tylko wyobrażenie o znaczeniu twórcy, lecz także o roli samej poezji, która powinna czarować śmiertelnych (*Od.* I 337–338; XII 166–200), pocieszać dusze (*Il.* IX 185–189) oraz przynosić wiadomości o aktualnych zdarzeniach (por. słowa Telemacha skierowane do Penelopy, *Od.* I 350–352: „Nie można się gniewać, że on śpiewa niedolę Danaów, zawsze bowiem najnowszą pieśń najwięcej ludzie sławią”). Także zakres tematyczny pieśni jest w Homerowych poematach dość szeroki: Achilles przy wtórze dźwięcznej formingi opiewa sławnych mężów (*Il.* IX 189), Femios „zna wiele pieśni o czynach ludzi i bogów” (*Od.* I 337–338), najczęściej jednak wraca myślą do wojny trojańskiej, Demodokos śpiewa o miłości Aresa i Afrodyty i zemście, jaką zaplanował zdradzony Hefajstos (*Od.* VIII 266–366). W ciągu dziejów literatury zmieniał się stosunek do poetów. Ale siła i moc poezji trwają nieprzerwanie od starożytności po czasy współczesne, tak jak trwałe pozostają wątki, tematy i – co za tym idzie – gatunki poetyckie.

Książka, którą oddajemy do rąk Czytelników, dotyczy właściwie sztuki poetyckiej – różnych jej odmian genologiczno-tematycznych, takich jak poezja miłosna, religijna, polityczna, okolicznościowa związana z narodzinami, weselem, śmiercią – oraz dotyczy poetów, a prezentowana tu problematyka mieści się w bardzo obszernych ramach czasowych: od antyku aż po współczesność. Ponieważ jest to dzieło wieloautorskie – składa się z osiemnastu tekstów, każdy innego pióra – wydawało się zasadne, by z całości wyodrębnić mniejsze części.

Pierwszy dział *Sztuka poetycka starożytnych Greków i Rzymian* obejmuje zatem studia dotyczące poezji antycznej: grecką refleksję

¹ Wszystkie cytaty z *Odysei* w przekładzie Jana Parandowskiego.

teoretyczną nad poezją oraz przykłady praktyki literackiej – od *Pieśni Braci Polnych* po listy miłosne autorów Drugiej Sofistyki. Część druga – *W dialogu z przeszłością* – zawiera artykuły neolatynistyczne, w których problemy badawcze oscylują wokół poezji XVI, XVII i XVIII wieku. Przed oczami czytelnika stają tu poeci łacińskiej Europy: niektórzy może trochę lepiej znani, jak Klemens Janicki czy Piotr Rojzjusz (doktor Hiszpan z *Fraszek Kochanowskiego*), inni – mniej znani – reprezentują Italię, Prusy, Śląsk, Gdańsk czy Zamość. Ich poezja niejako naturalnie wyrasta z dorobku antyku, owi twórcy prowadzą nieprzerwany dialog z wielkimi starożytnymi poprzednikami. W trzeciej części, zatytułowanej *Polskie echa śródziemnomorskie*, znalazły się dwa teksty, które dotyczą recepcji antyku w twórczości Jana Kochanowskiego i Adama Mickiewicza. Odmienny charakter mają natomiast pozostałe działy, skierowane już wyraźnie ku współczesności. Czwarta część zawiera propozycje przekładów na język polski utworów poetyckich z grecko-rzymskiego antyku i z epoki średniowiecza. W piątym dziale znalazła się recenzja najnowszej inscenizacji *Trojanek* Eurypidesa w gdańskim Teatrze Wybrzeże w reżyserii Jana Klaty. Ostatni tekst ukazuje więc poezję „najtragiczniejszego z tragików greckich” w realizacji scenicznej.

Prezentowana książka ma dla nas szczególne znaczenie – została bowiem pomyślana jako upominek urodzinowy dla Pani Profesor Zofii Głombiowskiej, wybitnej neolatynistki i filologa klasycznego, znawczyni literatury antycznej, nowołacińskiej i staropolskiej, miłośniczki poezji starożytnej i poezji Jana Kochanowskiego, czego dowodzą książki Pani Profesor (*Człowiek i świat w poezji starożytnych Greków i Rzymian*, Gdańsk 1994; *Elegie łacińskie Jana Kochanowskiego. Dwie wersje*, Warszawa 1981; *Łacińska i polska muza Jana Kochanowskiego*, Warszawa 1988; *W poszukiwaniu znaczeń. O poezji Jana Kochanowskiego*, Gdańsk 2001) oraz edycja wszystkich utworów łacińskich poety z Czarnolasu opatrzona indeksem wyrazów i form oraz niezwykle erudycyjnym komentarzem². Profesor Zofia Głombiowska zarówno w czasie rozmaitych publicznych wystąpień, jak i – może przede wszystkim – w ramach zajęć dydaktycznych, jakie prowadziła najpierw w Instytucie Filologii Polskiej, a potem w Katedrze Filologii Klasycznej Uniwersytetu Gdańskiego, zaszczepiała w sercach słuchaczy miłość i zainteresowanie do literatury, ponieważ jak mało kto potrafi dostrzec kunszt formy, urodę wiersza, zdania, trafność pojedynczego wyrażenia, poruszając

² J. Kochanowski, *Carmina Latina. Poezja łacińska*, cz. 1: *Imago phototypica – transcriptio / Fototypia – transkrypcja*, wyd. i wstęp Z. Głombiowska, Gdańsk 2008; cz. 2: *Index verborum et formarum / Indeks wyrazów i form*, oprac. Z. Głombiowska i S. Głombiowska, Gdańsk 2008; cz. 3: *Commentarius / Komentarz*, oprac. Z. Głombiowska, Gdańsk 2013.

obraz czy osobliwy pomysł. Wiedzą o tym autorzy zamieszczonych w książce tekstów – przyjaciele, współpracownicy, uczniowie – którzy pisząc artykuły, chcieli wyrazić swój podziw i szacunek dla Pani Profesor oraz uczcić Jej Jubileusz.

Izabela Bogumił, Jacek Pokrzywnicki

GRATULACJE JUBILEUSZOWE

Wielce Szanownej Jubilatce najserdeczniejsze życzenia urodzinowe składają:

prof. dr hab. Józef Bachórz
dr Ała Brzozowska
prof. dr hab. Sylwester Dworacki
prof. dr hab. Krzysztof Głombiowski
prof. dr hab. Irena Kadulka
prof. dr hab. Jadwiga Kotarska
dr Grzegorz Kotłowski
dr hab. Tatiana Krynicka, prof. UG
prof. dr hab. Ignacy Lewandowski
dr hab. Anna Marchewka, prof. UG
dr Ewelina Marciniak
prof. dr hab. Mieczysław Mejor
dr hab. Wiesław Pawlak, prof. KUL
dr hab. Jakub Pigoń, prof. UW
dr Elżbieta Piotrowska
prof. dr hab. Joanna Sachse
prof. dr hab. Ewa Skwara
dr hab. Marek Smoliński, prof. UG
mgr Elżbieta Starek
prof. dr hab. Alicja Szastyńska-Siemion
dr hab. Monika Szczot, prof. UAM
mgr Norajr Ter-Grigorian
ks. dr Jerzy Więcek
dr Magdalena Wolf
dr hab. Sławomir Wyszomirski, prof. UMK

Prof. dr hab. Jan Iluk
Emerytowany Profesor
Uniwersytetu Gdańskiego

Pani Profesor Zofii Głombiowskiej, Drogiej Jubilatce

Stając dzisiaj w gronie składających Pani życzenia, pragnę podziękować za to, że prowadzone przez Panią badania i organizacja toku studiów w Katedrze Filologii Klasycznej tak harmonijnie łączyły się z losami starożytników Zakładu Historii Starożytnej naszego Uniwersytetu, którzy w „moich czasach” zawsze mogli liczyć na Pani pomocną dłoń, na wskazówki, na nieobojętność.

Jako były dziekan Wydziału Filologiczno-Historycznego mam prawo oświadczyć, że zawsze wielkim podziwem nappełniało mnie to, że z osiągnięciami badawczymi potrafiła Pani przez wiele lat łączyć nieustrudzoną działalność na stanowisku Kierownika Katedry Filologii Klasycznej. Pani sukcesy są powodem do dumy i zadowolenia dla całej społeczności Uniwersytetu Gdańskiego. Wniosła Pani trudny do przecenienia wkład w rozwój uniwersyteckiej humanistyki; w budowaniu i utrwalaniu akademickich więzi Pani aktywność *pars magna fuit*. Na wszystkie te pola działalności Pani Profesor spoglądamy z ogromną wdzięcznością, dzieląc powszechne przeświadczenie o wielkich cnotach Dostojnej Jubilatki jako krzewicielki wartości antycznego humanizmu.

Szanowna Pani Profesor, Droga Zosiu, długich lat zdrowia i dalszej twórczej inwencji, z której owoców korzystaliśmy i chcielibyśmy nadal korzystać.

Ad multos annos!

Jan Iluk

SZTUKA POETYCKA
STAROŻYTNYCH GREKÓW
I RZYMIAN

Il. 1: Publius Vergilius Maro, *Opera*, Strasbourg: Johann Gröninger, 1502. Sygn. PAN BG: Cd 16651 4°

Anna Głodowska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Czasami z boskiego natchnienia powstaje, czyli kilka uwag o Platonie i poezji

Refleksja nad poezją i twórczością poetycką zajmuje niebagatelne miejsce w spuściźnie pisarskiej Platona, filozof porusza bowiem zagadnienia związane z tym tematem w *Ionie*, *Fajdrosie*, *Protagorasie*, *Gorgiaszu*, *Politei* i *Prawach*, by wymienić tylko kilka dialogów, w których znaczącą część stanowią rozważania nad naturą *poiesis*. A nie jest to lista kompletna, która wyczerpałaby interesujące nas zagadnienie, w dziełach ateńskiego filozofa bowiem niejednokrotnie można znaleźć odwołania do konkretnych twórców czy utworów poetyckich jako formę egzemplifikacji czy punkt odniesienia dla poruszanych w danym dialogu problemów. Platon nie ujął swoich przemyśleń na tematy literackie w formę jednolitej teorii, a jego zmieniające się stanowisko na temat poezji i poety oraz ich roli i miejsca w życiu człowieka i społeczeństwa stanowi niewyczerpane źródło inspiracji dla badaczy Platońskiej myśli. Jak można przypuszczać, zamiarem filozofa nie było stworzenie jednolitego, niebudzącego wątpliwości interpretacyjnych wykładu na temat twórczości literackiej, ponieważ dialog Platoński ze swego założenia ma pobudzać do myślenia, zachęcać do autorefleksji, a nie przynosić gotowe odpowiedzi na dręczące czytelnika pytania¹. Platon podziela z wieloma odbiorcami poezji podziw dla twórczości poetów, przede wszystkim Homera, a jednocześnie poddaje ich dzieła ostrej krytyce „ze stanowiska filozofa oraz polityka i pedagoga”, jak zauważa Elżbieta Sarnowska-Temeriusz². Samemu Platonowi, byłemu poecie nawróconemu na filozofię, jeśli wierzyć świadectwu Diogenesa Laertiosa (III, 5), trudno było zapewne wypracować stanowisko wobec twórczości poetyckiej, którą uprawiał, zanim spotkał Sokratesa³. Nie jest

¹ Por. K. Bartol, *Wypędzić poezję, wygnać poetów. Współczesne interpretacje Platońskiego postulatatu*, „Poznańskie Studia Polonistyczne” 2012, „Seria Literacka” 19 (39), s. 28, <https://pressto.amu.edu.pl> [dostęp: 2.05.2018].

² E. Sarnowska-Temeriusz, *Przeszłość poetyki. Od Platona do Giambattisty Vica*, Warszawa 1995, s. 30.

³ Zob. G.F. Else, *Plato and Aristotle on Poetry*, ed. P. Burian, Chapel Hill–London 1986, s. 63–64.

bowiem łatwo nabrać dystansu i spojrzeć chłodnym okiem badacza na poezję stanowiącą podstawę wychowania i pasję, z którą wiązało się swoją przyszłość, zwłaszcza gdy jest się nie tylko filozofem uprawiającym literaturę, ale także wręcz „najbardziej poetyckim filozofem”⁴. Jak podkreślają Konrad Gaiser⁵ i Stefan Büttner⁶, prawdopodobnie sam Platon uważał siebie za najlepszego poetę należącego do kategorii poetów-filozofów czy filozofujących poetów, którzy – podobnie jak inni poeci – doznają boskiego natchnienia, ale w przeciwieństwie do pozostałych twórców poezji potrafią wyjaśnić myśli i koncepcje zapisane w swoich utworach. Ponadto nie należy zapominać, że dyskurs filozoficzny, jego forma i treść są dostosowane w Platońskich dialogach do tematu prowadzonych rozważań i poziomu uczestników dyskusji, co również może być przyczyną tego, że w różnych dialogach filozof prezentuje odmienne opinie na temat poezji i jej twórców lub przedstawia zagadnienie z innego niż wcześniej punktu widzenia.

Platona interesują różne problemy związane z poezją, jej przekazem i odbiorem, zaczynając od aktu poetyckiej kreacji, przez proces publicznego odtwarzania utworów, po ich wpływ na odbiorcę oraz znaczenie i miejsce poezji w życiu mieszkańców *polis*. Punktem wyjścia dla rozważań zawartych w tym szkicu jest cytat z *Fajdrosa* (245a), w którym Platon we właściwy sobie niezwykle syntetyczny sposób ujmuje swoje najistotniejsze refleksje dotyczące genezy, przekazu i wpływu poezji na jej twórców i odbiorców. Przedmiotem moich rozważań jest zatem *passus* dotyczący poetyckiego natchnienia, który stanowi pretekst do zastanowienia się nad poglądami Platona na temat poezji natchnionej, jej genezy i znaczenia.

W *Fajdrosie* Sokrates w swojej drugiej mowie wyróżnia i pokrótce charakteryzuje różne rodzaje szału (*mania*). Wśród różnorodnych odmian szaleństwa zsyłanych przez bogów na ludzi wymienia jako trzeci – szał poetycki (obok profetycznego, mantycznego i miłosnego)⁷: „τρίτη δὲ ἀπὸ Μουσῶν κατοκωχὴ τε καὶ μανία, λαβοῦσα ἀπαλήν καὶ ἄβατον ψυχὴν, ἐγείρουσα καὶ ἐκβακχεύουσα κατὰ τε ᾠδὰς καὶ κατὰ τὴν ἄλλην ποίησιν, μυρία τῶν παλαιῶν ἔργα κοσμοῦσα τοὺς ἐπιγιγνομένους παιδεύει: ὃς δ' ἂν ἄνευ μανίας Μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκεται,

⁴ K. Bartol, *Wypędzić poezję...*, s. 14.

⁵ K. Gaiser, *Platone come scrittore filosofico. Saggi sull'ermeneutica dei dialoghi platonici*, Napoli 1984.

⁶ S. Büttner, *Inspiration and Inspired Poets in Plato's Dialogues* [w:] *Plato and the Poets*, ed. by P. Destrée, F.-G. Herrmann, Leiden–Boston 2011, s. 128–129.

⁷ Różne postaci boskiej *mania* omówiłam w artykule: *La visione di „mania” umana*, „Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae” 2013, XXIII/2, s. 97–111.

πεισθεις ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανὸς ποιητῆς ἐσόμενος, ἀτληῆς αὐτός τε καὶ ἡ ποίησις ὑπὸ τῆς τῶν μαινομένων ἢ τοῦ σωφρονοῦντος ἠφανίσθη” (*Phdr.* 245a)⁸.

Jak wynika z przytoczonego cytatu, szał zesłany przez Muzy ogarnia poetę o duszy wrażliwej i czystej, doprowadzając go do stanu bachicznego upojenia, co znajduje swój wyraz w różnych formach twórczości poetyckiej, które sławią czyny dawnych bohaterów i mają być nauką dla potomnych. Boskie natchnienie jest warunkiem niezbędnym, by stać się znaczącym poetą. Kto bowiem ogranicza się w swej twórczości do znajomości reguł *techne poetike*, nie dorówna poetom natchnionym. W tym krótkim passusie autor porusza ważne aspekty twórczości poetyckiej: jej genezę i podstawę – szał (*mania*) i sztukę (*techne*), tematykę utworów, dydaktyczny aspekt poezji i wreszcie wyższość poetów natchnionych nad „rzemieślnikami” słowa⁹. W tych kilku zdaniach skupiają się więc jak w soczewce najważniejsze zagadnienia związane z poezją i twórczością poetycką, które interesują Platona i znajdują swoje rozwinięcie w innych dialogach, przede wszystkim w *Ionie*, utworze poświęconym poetom, rapsodom i poezji natchnionej.

Platon rozwija swoją koncepcję boskiego natchnienia zsyłanego na poetę przez Muzy w słynnym obrazie metaforycznym przedstawiającym magnes i przyciągane przez niego pierścienie: „Otóż ten kamień nie tylko, że sam przyciąga pierścionki żelazne, ale jeszcze taką siłą w nie wprowadza, że mogą znowu to samo robić, co ten kamień: inne pierścionki przyciągać tak, że nieraz, bywa, długi łańcuch na nim zwisa z żelazek i pierścieni pozczepianych, jedne z drugimi. A wszystkich tych kawałków siła zawisa od owego kamienia. Tak i muza sprawia, że bóg w kogoś wstępuje; przez nią naprzód, a za pośrednictwem tych, w których bóg naprzód wstąpił, tworzy się i zwisa od nich długi łańcuch innych entuzjastów. Bo wszyscy poeci, którzy dobre wiersze piszą, nie przez umiejętność to robią, nie przez sztukę; tylko bóg w nich wstępuje i oni w zachwyceniu wszystkie te piękne poematy mówią, a pieśniarze dobrzy tak samo: jak korybanci nie przy zdrowych zmysłach tańczą, tak i pieśniarze nie przy zdrowych zmysłach piękne pieśni owe składają,

⁸ Cytaty w języku greckim z Platońskich dialogów pochodzą z: Plato, *Opera, recognovit brevique adnotatione critica instruxit* I. Burnet, Oxonii 1901.

⁹ Werner Jaeger tak komentuje zacytowany passus z Platońskiego *Fajdrosa*: „takie pojmowanie poezji jest pragmatyczne. Wychodzi ono z nierozzerwalnego, koniecznego związku wszelkiej poezji z mitem, wieścią o wielkich czynach przeszłości, i wyprowadza z tego faktu społeczną, kształtującą świadomość zbiorowości funkcję poety, jego rolę wychowawczą. Nie wiąże się ona dla Platona z żadnym świadomym zamiarem poety, przeciwnie, samo unieśmiertelnianie sławy w pieśni jest już samo przez się działalnością wychowawczą” (W. Jaeger, *Paideia. Formowanie człowieka greckiego*, przeł. M. Plezia i H. Bednarek, Warszawa 2001, s. 97).

tylko kiedy jeden z drugim wpadnie w harmonię i rytm, w rodzaj szału, w zachwycenie – to już jak owe bachantki, miód i mleko z rzek czerpią w zachwycie, a przy zdrowych zmysłach nie; tak i pieśniarzy dusza sama to robi, co ich usta mówią. Przecież mówią nam poeci, że z miodo-płynnych źródeł i po jakichś ogrodach muz i dolinach zbierają pieśni i przynoszą je nam, jak pszczoły; i oni też tak latają. I prawdę mówią. Bo to lekka rzecz taki poeta i skrzydlata, i święta. A nie prędzej potrafi coś zrobić, zanim bóg w niego nie wejdzie, zanim zmysłów nie straci i pozbędzie się rozumu. Jak długo ma ten majątek, nie potrafi żaden człowiek być poetą, ni wieszczem. Zatem to nie jest twórczość na umiejętności oparta, kiedy mówią wiele pięknych rzeczy o tym czy owym [...] tylko z bożej łaski to jedno każdy ładnie robić potrafi, do czego muza go popchnie; jeden dytyramby pisze, drugi pochwały, tamten chóry mimiczne, ten heksametry, a ów jamby. Poza tym nic nie wart każdy z nich. Im tego przecież nie dyktuje sztuka, tylko siła bóstwa, bo przecież gdyby o jednej rzeczy umieli mówić umiejętnie, umieliby też o wszystkich innych. A dlatego im bóg rozum odbiera i używa ich do swej posługi i wieszczów i wróżbitów boskich, abyśmy, słuchając, wiedzieli, że to nie oni sami mówią te bezcenne rzeczy; nie ci, których rozum odszedł, tylko bóg sam mówi i przez nich się do nas odzywa” (*Ion*, 533d–534d)¹⁰.

W zacytowanym obszernym passusie z Platońskiego *Iona* można wyróżnić trzy ściśle ze sobą powiązane obrazy ukazujące w formie metafory proces tworzenia, akt odtworzenia i przekazu utworu poetyckiego oraz jego odbiór. Odnoszą się zatem odpowiednio: do poety, rapsoda i słuchacza bądź widza, których łączy i przyciąga do siebie, jak magnes metalowe ogniwa, boska siła stanowiąca przyczynę powstania dzieła literackiego.

Poeta przez boga natchniony

Platon skupia swoją uwagę przede wszystkim na akcie twórczym, starając się niezwykle obrazowo pokazać genezę utworu powstałego z boskiego natchnienia, odwołuje się przy tym do innych przykładów boskiego szaleństwa, by przybliżyć stan natchnionego poety. Natchnienie zesłane przez boga ma charakter zarówno wewnętrzny, jak i zewnętrzny w stosunku do poety. *Poietes* tworzy bowiem dzięki impulsowi przychodzącemu z zewnątrz i wówczas następuje zanik działania

¹⁰ Cytaty w języku polskim z Platońskiego *Iona* pochodzą z: Platon, *Dialogi*, przeł. oraz wstępem i objaśnieniami opatrzył W. Witwicki, t. I, Kęty 2005.

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-7865-835-1